

ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՊ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԼԵՌՆԱՇԽԱՐՀԻ ՊԱՏՄԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ
ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ Ա. (ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, Հայաստան)

Բանալի բառեր՝ հայոց պատմություն, Հայկական լեռնաշխարհ, հայագիտություն, պատմական խեղաթյուրումներ, Արևելյան Անատոլիա, ցեղասպանություն:

Հայոց պատմության և հայ մշակույթի ուսումնասիրության բնագավառում հայագիտությունը հասել է վիթխարի հաջողությունների: Այդ ձեռքբերումները վերաբերում են ինչպես դասական հայագիտությանը, այնպես էլ խորհրդային ու հետխորհրդային ժամանակաշրջաններին: Սակայն զանազան պատճառներով առ այսօր բազմաթիվ հիմնահարցեր դեռ լուրջ հետազոտության, ինչպես նաև վերանայման կարիք ունեն, առավել ևս, որ դրանց մի մասը հայոց պատմության թուրք-ադրբեջանական աննախադեպ խեղաթյուրումների պայմաններում ունեն գիտաքաղաքական մեծ նշանակություն և շոշափում են ազգային անվտանգության խնդիրներ: Հրատապ հիմնահարցերի շարքում, ըստ պատմական տարբեր շրջափուլերի, առանձնացնենք կարևորագույնները:

20-րդ դարի ընթացքում՝ մասնավորապես դարասկզբին, երիտթուրքերի կողմից իրականացված ցեղասպանությունից ու հայերի հայրենագրկումից հետո ստեղծված ոչ հայանպաստ աշխարհաքաղաքական իրավիճակից օգտվելով՝ թուրքական իշխանություններն ու «գիտական» շրջանակներն ամեն ինչ արեցին Հայկական լեռնաշխարհի տեղանվանաբանությունը փոխելու, աղավաղելու և հայկականության հետքերն իսպառ վերացնելու համար: Մինչև նախորդ դարի կեսերը տարբեր երկրներում, այդ թվում՝ ԽՍՀՄ-ում, տպագրված քարտեզներում հիշատակվող «Հայկական լեռնաշխարհ», «Հայաստան» տեղանուններին

փոխարինելու եկավ «Արևելյան Անատոլիա» արտահայտությունը, որը ո՞չ գիտական և ո՞չ էլ քաղաքական առումով որևէ քննություն չի բռնում: Նման տարբերակով աղավաղվեց ամբողջ Հայկական Լեոնաշխարհի տեղանվանաբանությունը, և մոտավորապես նույն տարբերակով վերջին շրջանում արդեն նորանկախ Հայաստանը, որի տարածքը ժամանակին էլ անհասկանալի ձևով մաս էր կազմել դարձյալ գիտականորեն խոցելի համարվող ռուսական «Անդրկովկասին», այժմ էլ հայտնվեց այսպես կոչված «Հարավային Կովկասում»: Ցավոք, Հայաստանի իշխանություններն ինչ-ինչ մղումներով, առանց խնդրի մեջ խորանալու, իրենց հերթին քաղաքացիություն տվեցին այդ վտանգավոր մոտեցմանը: Կարծում ենք, որ դրանում մեղքի որոշակի բաժին ունեն նաև գիտական շրջանակները, որոնք ժամանակին չարձագանքեցին խնդրին և նույնպես համերաշխվեցին Արևմուտքից մատուցված նորամուծություններին՝ առավել ևս, որ մեզ սկսեցին հավաստիացնել, որ մեր տարածաշրջանն իրականում ոչ թե Ասիայի մաս է կազմում, այլ գտնվում է քաղաքակիրթ Եվրոպայի սահմաններում: Այսպիսով, նորագույն ժամանակներում սկսված տեղանվանաբանական կեղծարարությունը շարունակվեց:

Հայ պատմագիտության առջև կանգնած կարևորագույն խնդիրների շարքում է մնում ծագումնաբանության հարցը: Այս ոլորտում վերջին տասնամյակներին զգալի առաջընթաց է գրանցվել: Կարծես թե գոնե մեզանում հայերի եկվորության խնդիրը փակվել է, թեև այն ժամանակ առ ժամանակ զանազան դրսևորումներ է ունենում: Բայց քանի որ հարցը շարունակում է մնալ օտար կեղծարարների ուշադրության կենտրոնում, իսկ մեզանում էլ, փաստորեն, դեռ պաշտոնական հայեցակարգ չկա, ուսումնասիրություններն այդ ուղղությամբ մեծ թափով պետք է շարունակվեն:

Ծագումնաբանության հիմնահարցից ածանցվում են նույնատիպ այլ խնդիրներ՝ կապված Հայաստանի պատմական ժողովրդագրության հետ: Ուրախալի է, որ վերջին տասնամյակներին

զգալի աշխատանք կատարվեց հատկապես Արևմտյան Հայաստանի նահանգների ժողովրդագրական հիմնահարցերի ուսումնասիրության ուղղությամբ: Այդուհանդերձ, մեր հայրենիքի պատմական ժողովրդագրության ամբողջական պատկերը ներկայացնող համապարփակ աշխատություններ դեռ չկան:

Հաջորդ խնդիրը վերաբերում է հայոց պետականության պատմության հիմնահարցին: Ընդ որում, այս հիմնախնդիրն ունի բազմաթիվ ենթաշերտեր՝ սկսած Հայկական լեռնաշխարհում պետականության սկզբնավորման ժամանակաշրջանի, դրա բնակչության, արքայատոհմերի էթնիկ պատկանելության հարցերից մինչև միջնադարի ընթացքում պետական գանազան դրսևորումները, պետականության վերականգնման համար ծավալված ազատագրական պայքարն ու նորագույն ժամանակներում (1918-2012 թթ.) երեք հանրապետությունների փոխառնչության և իրավահաջորդության հարցադրումները: Այս հարցը նույնպես ունի գիտաքաղաքական կարևորություն, քանի որ այն դարձել է թուրք-ադրբեջանական կեղծարարության գլխավոր թիրախներից մեկը: Հայոց պետականության պատմության ընդհանուր շղթայի մեջ հատուկ նշանակություն ունի Ուրարտու անունով հայտնի թագավորության խնդիրը:

Հայոց պատմության հիմնահարցերի շարքում հրատապ ուսումնասիրության կարիք ունի քրիստոնեության ընդունման գնահատականի հարցը: Դեռ շարունակում են հնչել տեսակետներ, թե քրիստոնեության ընդունումով սկսվեց մեր պետականության թուլացման ժամանակաշրջանը, իսպառ ոչնչացվեց հայ հելլենիստական մշակույթը և այլն: Նույնիսկ փորձ արվեց կասկածի տակ դնել Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու դերը հայոց պատմության մեջ:

Բավարարվելով կենսական նշանակություն ունեցող հիմնահարցերից միայն մի քանիսի թվարկումով՝ ընդգծենք, որ չնայած վերջին տասնամյակներին կատարված ահռելի աշխատանքին, հայ պատմագիտական դպրոցն ունի լուրջ

անելիքներ, որոնց լուծումը պահանջում է հայրենիքի և սփյուռքի
մասնագետների ջանքերի գործադրում:

THE URGENT PROBLEMS OF ARMENIAN HISTORIOGRAPHY IN THE SPHERE OF
HISTORICAL-CULTURAL HERITAGE OF THE ARMENIAN HIGHLAND

Melkonyan A. (National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Institute of
History, Armenia)